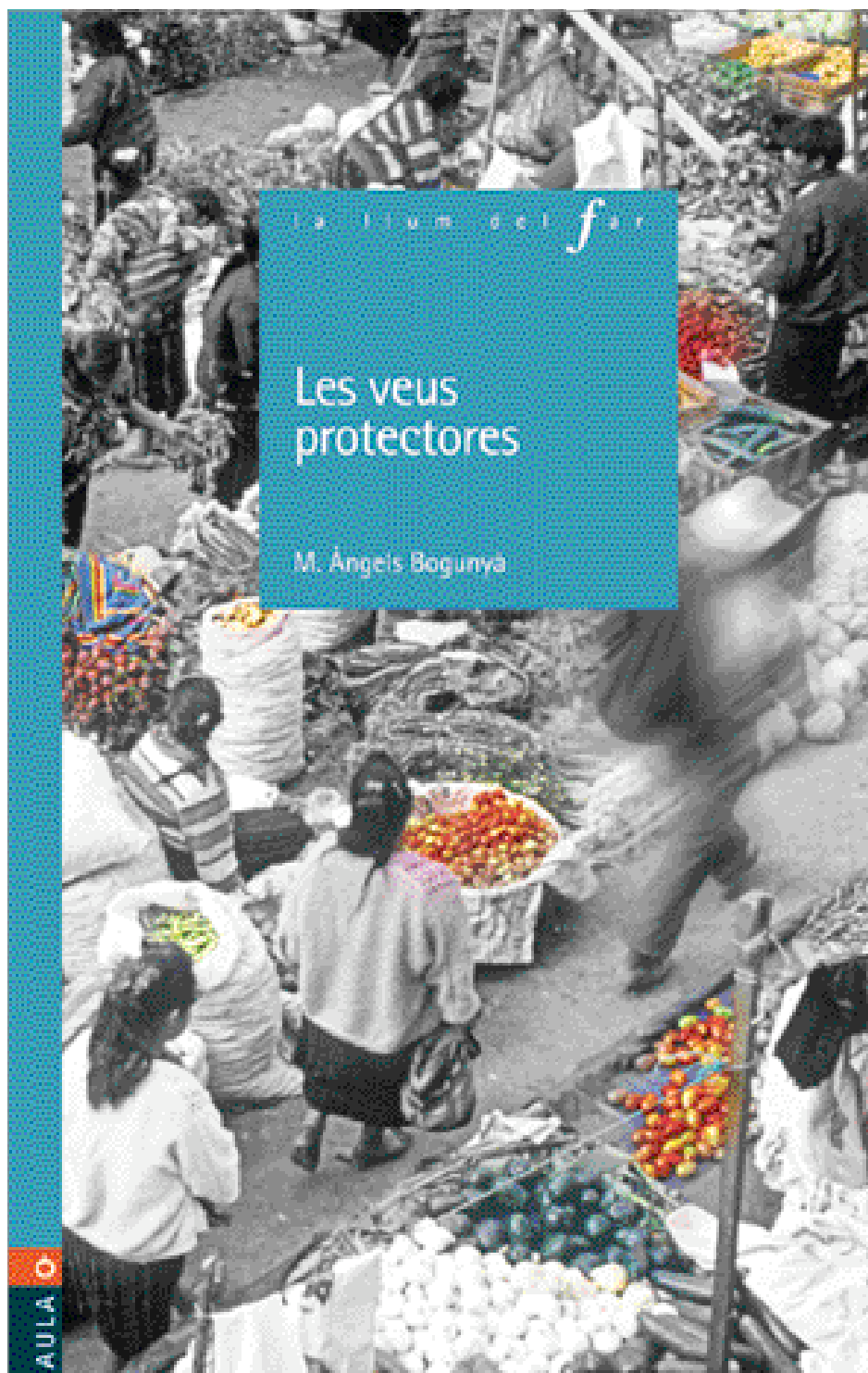

guia

DE LECTURA > 43

Títol **Les veus protectores** / Autor **M. Àngels Bogunyà** / La Llum del Far, 43 / **+14 anys** / 148 pàgs.

L'autora

M. Àngels Bogunyà i Carulla, nascuda a Molins de Rei (Baix Llobregat), va estudiar Filosofia i Lletres. Ha treballat en l'ensenyament en diferents vessants i ha fet traduccions i activitats diverses d'animació a la lectura. Actualment, dedica bona part del seu temps a l'escriptura per a nens i joves.

Argument

Entre les 19:18 i les 10:11 hores, la Maia va escrivint en un petit quadern la seva història. Ho fa per passar el temps, perquè se li faci més curt el vol que la durà a Europa. A mesura que transcorren els minuts i les pàgines, aquesta jove indígena guatemalenca ens introdueix en la vida quotidiana i en la cultura de la seva comunitat, ens narra les seves pors i desitjos, la seva relació amorosa amb Jairo, la seva iniciació en els rituals ancestrals, i ens presenta els terribles esdeveniments dels quals va ser testimoni i que la van obligar a abandonar el seu país: el brutal assassinat de la seva família i del seu poble en mans d'un grup paramilitar a Alta Tajuná.

Apassionant relat testimonial, combina la denúncia, el relat etnogràfic i la història d'amor per mostrar-nos un personatge viu i humà i una realitat que exigeix ser coneguda per nosaltres.

Objectiu

Descobrir i explorar els diversos temes que s'amaguen darrere la lectura de *Les veus protectores* és l'objectiu que ens proposem amb aquesta guia. Aquest fet permetrà al lector tractar diversos àmbits que poden despertar el seu interès i propiciar la investigació, la reflexió i fins i tot el compromís. D'aquesta manera, es tenen en compte tant el nivells literari com altres aspectes que vinculem amb el contingut de l'obra i que seran considerats independentment en cada taller, com per exemple la història, el periodisme, l'arqueologia, la mitologia, els drets humans, l'art i la realitat social.

Per altra banda, quan llegim el relat testimonial d'una noia jove que viu en una societat diferent a la nostra, que entén el món d'una altra manera i ha experimentat vivències molt diferents que han marcat la seva vida, ens permetrà reflexionar i qüestionar criteris, valors i judicis que havíem adoptat de forma acrítica. També ens ensenyarà que, malgrat que hi hagi diferències entre dues persones, sempre existeix la possibilitat d'entendre's a través de la comunicació i del reconeixement mutu.

Si aconseguim transmetre a l'alumnat la idea que la lectura és una activitat plaent i una forma de coneixement que expandeix i alimenta la nostra experiència del món, considerarem que hem assolit el nostre objectiu.

Temes

- Els **pobles indígenes**.
- La **civilització maia**.
- La **mitologia** i les religions ancestrals.
- L'**emigració**, l'**asil polític** i la condició de **refugiat**.
- La violació dels drets humans.
- La **violència social**, la de l'**Estat** i la impunitat política.
- La **guerrilla**.
- La vida en un **medi rural**.
- La **pobresa**.

Context i gènere literari

L'ús de la primera persona com a veu narrativa aconsegueix donar un nivell de proximitat i intimitat que fa que el lector tingui la sensació d'estar davant d'un personatge humà i versemblant. Al mateix temps, es plasmen molt bé els girs gramaticals i lèxics que caracteritzen la veu de la protagonista. En un primer moment aquesta és una dificultat que ha d'afrontar el lector, però aviat l'«escolta» amb naturalitat i gaudeix de la seva manera de parlar. Així, des dels aspectes formals, la novel·la resulta atractiva i aconsegueix estendre un pont entre dues realitats tan diferents com la tractada al llibre i la del lector. La prosa es mou amb precisió entre descripcions realistes, construccions psicològiques o terreny lírics. A més a més, l'ús de referències intertextuals, com per exemple la recreació del mite del Popol Vuh, dóna profunditat i força al relat.

La Maia és un personatge sòlid, madur psicològicament i que ha viscut un procés que l'ha obligat a créixer. Malgrat que ha patit situacions traumàtiques i ha hagut de superar diversos obstacles, descobrirem en ella un sincer sentiment d'afecció a la vida, una forta sensibilitat i, sobretot, molta esperança. D'aquesta manera, ens trobem amb una història bonica i horrible que ens costarà d'oblidar.

Un dels mèrits més importants d'aquest llibre consisteix a fer referència de forma versemblant, i sense caure en estereotips ni dramatismes, a un context polític, social i econòmic convuls, i transmetre el clima d'inseguretat i por dels qui ho pateixen. La novel·la recull situacions que caracteritzen la història recent de Guatemala, com per exemple els atropellaments a la població indígena per part dels terratinents i de l'Estat, la impunitat amb què grups paramilitars van funcionar com a esquadrans de la mort, l'absència de l'estat de dret i la necessitat d'amplis sectors de la població de desplaçar-se o buscar asil. Tot i això, la presentació d'aquests fets queda totalment justificada per la seqüència narrativa. Gràcies a aquest fet, el lector sent la necessitat d'informar-se sobre les situacions esmentades en el llibre.

I Taller de literatura

► Objectiu:

Aquest taller té com a finalitat que, a partir de la seva experiència lectora, l'estudiant descobreixi algunes de les qualitats literàries de l'obra i reflexioni sobre l'estil de l'autora, els recursos emprats, l'ús que se'n fa del llenguatge, en d'altres. A més a més, busquem proporcionar-li eines perquè gaudeixi dels diferents nivells i lectures que té l'obra.

► Activitats prèvies a la lectura:

El títol aporta informació relacionada amb el llibre que llegirem. No és explícita, sinó una mica enigmàtica. No obstant això, si ho pensem una mica i ens deixem endur per l'elucubració, alguna cosa podem descobrir.

1. Demanar als alumnes que donin, com a mínim, cinc idees amb què hi puguin associar «panís». (A tall d'exemple, també pots tenir en compte la portada del llibre.)
2. A què pot fer referència el títol?

► Activitats durant la lectura:

Aquesta novel·la aconsegueix crear un clima de suspens: tenim la impressió que alguna cosa succeirà, però no sabem ni què ni quan. Per aquest motiu, ens costa deixar la lectura. Per aconseguir aquest efecte, l'autora utilitza un recurs molt eficaç: administra la informació. En un principi, el lector sap de la mort de Maria Bendita i del pare però, en canvi, ho desconeix tot de la protagonista, on està, per què els capítols estan precedits de l'hora, etc. Però a mesura que transcorre la novel·la té cada vegada més informació.

Per apreciar com s'aconsegueix el suspens, proposem l'exercici següent. Portar un diari de lectura en el qual apuntin, a mesura que vagin llegint el llibre:

- a. El títol del capítol.
- b. Les principals informacions que reben.
- c. Què pensen que succeirà a continuació?

Un cop acabat veuran l'efectivitat dels mitjans utilitzats per captar la seva atenció i en quina mesura han pogut preveure o no el que venia a continuació.

► Activitats posteriors a la lectura:

1. Un dels elements més ben aconseguit a la novel·la és la manera en què es reproduïx la parla de la Maia. L'alumnat hauran comprovat que les seves construccions gramaticals ens resulten innovadores.
 - a. Recollir tres exemples que els semblin particularment interessants.
 - b. Tornar-los a escriure tal com ells s'expressen habitualment.

- c. Comparar-los i analitzar quines diferències troben amb la manera de parlar de la Maia.

2. La Maia aconsegueix transmetre molt bé la imatge de cadascun dels personatges de l'obra. No obstant això, si observen detingudament el text descobriran que, en poques ocasions, s'atura a descriure'ls. Seleccionar un d'ells i basant-se en els comentaris que apareixen en el llibre, tractar de fer una descripció d'ell o ella al més completa possible. Quan no tinguin la informació que necessiten, hauran d'utilitzar la imaginació però, per altra banda, han de buscar especialment la versemblança.
3. La novel·la està estructurada d'una forma molt original. Per una banda, hi ha un temps lineal que avança d'acord amb el pas de les hores. Per l'altra banda, la memòria de la Maia trasllada el lector a temps i llocs passats. Utilitzant el diari de lectura, poden fer una llista on estableixin l'ordre cronològic dels principals esdeveniments?
4. Hi ha elements en la lectura que poden tenir un valor que no s'acaba en el seu significat literal, sinó que, més aviat, responen a una intenció simbòlica. Per exemple, les arracades, la llibreta, el rellotge, les vint-i-sis pedretes en cercle o la trena. Han de triar-ne un i explicar (1) què creuen que simbolitza i (2) per què l'autora va utilitzar aquest recurs. Argumentar bé la resposta.

II Taller d'escriptura

► Objectiu:

Fomentar en l'alumnat la capacitat de consolidar, sintetitzar i reflexionar sobre la lectura. Propiciar una redacció que busqui l'economia narrativa, una escriptura dinàmica i el maneig de l'entrevista com una forma de comunicació que exigeix la utilització d'un determinat estil narratiu. Finalment, utilitzar la ficció com un mecanisme que permet endinsar-se en les experiències i el punt de vista d'una altra persona.

► Activitats prèvies a la lectura:

A través de la novel·la, tenim l'oportunitat de conèixer profundament la vida de la Maia. El relat en primera persona va permetre tenir una impressió molt propera sobre aquesta noia: va narrar experiències i sentiments molt íntims, trets i creences de la seva cultura indígena i els esdeveniments que van envoltar la massacre del seu poble.

Imaginar que han de fer-li una entrevista per a un diari, què li preguntarien?, què creuen que ella els respondria? Redactar aquesta entrevista imaginària. Cal tenir en compte que el lector a qui va dirigida no coneix la història de la Maia, així doncs s'han d'introduir els personatges, fer-li preguntes que estimulin el seu

caràcter i els fets viscuts per ella i, sobretot, fer-ho d'una forma dinàmica que capti l'atenció. No podem oblidar, a més a més, tenir en compte la manera com parla la Maia i que ella acostuma a utilitzar paraules indígenes.

III Taller d'antropologia

► Objectius:

Fomentar en el lector l'interès per investigar i descobrir aspectes culturals que no acostumen a aparèixer als plans d'estudi. Promoure la curiositat, la capacitat d'elaborar preguntes que convidin a l'estudi, la reflexió i el diàleg. A més a més, incitar l'estudiant a consultar els llibres de la biblioteca i altres fonts d'informació com per exemple Internet.

► Activitats:

La Maia és convidada per la seva àvia a narrar el relat de la creació de l'home davant de la seva comunitat (pàg. 59-62). El mite que explica la noia prové de la tradició oral dels maies i està recollit en el seu llibre sagrat: el *Popol Vuh*.

- Un dels elements més ben aconseguit a la novel·la és la manera en què es reproduïx la parla de la Maia. L'alumnat haurà comprovat que les seves construccions gramaticals ens resulten innovadores.
 - Què significa «Popol Vuh»? quan va ser escrit aquest llibre?, qui el va escriure?, en quin idioma?
 - Què explica?, com s'estructura?, per què se'l considera la «Bíblia dels maies»?
 - Els sembla significatiu que la Maia conegui aquest relat de memòria?, per què?
- Comparar el mite explicat per la Maia (o si ho prefereixen, el del Popol Vuh) amb el d'Adam i Eva de la Bíblia (Gènesi 2,4) i fer un requadre on s'estableixin, com a mínim, tres semblances i tres diferències entre ambdós mites.
 - Com s'expliquen que existeixin tantes coincidències entre ambdós mites si no hi va haver contacte entre aquests pobles (ja que es van desenvolupar en temps i regions molt diferents)?
 - Aconseguir un altre mite que narri la creació de l'home (per exemple, de la mitologia grega, nòrdica, celta, hindú, egípcia o qualsevol altra): en què s'assembla a les anteriors?
- Si volen seguir investigant, que busquin els següents mites: l'arca de Noè, Deucalió i Pirra, Un dia van arribar els homes i Les tres proves. Per què creuen que trobem el mite del diluvi universal tant en la religió judeocri-

tiana com en la grega, la hindú o la nòrdica?

IV Taller d'història

► Objectiu:

Investigar sobre el context en què se situa la novel·la, relacionar-la amb la història contemporània de Guatemala i mostrar que cada país no viu una història individual sinó, tot el contrari, la història es forma a partir de relacions que van més enllà de les fronteres nacionals. Per altra banda, buscar que l'alumnat desenvolupi les seves capacitats d'investigació, de síntesi i de contrastar opinions i treballar en equip.

► Activitats:

Hi ha diversos temes que estan, d'una manera o d'una altra, relacionats amb el context de fons de la novel·la. Entre tots aquests temes en destaquem: (a) l'indigenisme o la «qüestió maia», (b) els règims dictatorials, (c) la guerrilla o lluita armada, (d) la guerra freda, (e) la violació dels drets humans i els tribunals internacionals, (f) el deute extern, la pobresa i el subdesenvolupament, (g) les ONG i l'ajuda de la comunitat internacional, (h) els desplaçaments i els refugiats polítics. Prenent com a punt de partida la història recent de Guatemala, formar un grup de 4 o 5 alumnes i investigar l'aspecte seleccionat. Per fer-ho, Internet pot ser un recurs excel·lent.

La idea és que en 15 minuts puguin presentar als companys una síntesi de l'aspecte investigat. És important destacar (1) en què consisteix el tema que els ocupa, (2) quines són les causes i (3) les seves conseqüències, (4) com està la situació actualment i (5) quina opinió tenen sobre aquest tema.

V Taller de drets humans

► Objectiu:

Presentar a l'alumnat el dret d'asil polític (recollit en l'article 14 de la *Declaració Universal dels Drets Humans*) i el dret del nen o nena a l'estatut de refugiat (recollit en l'article 22 de la Convenció dels drets dels nens) a partir de la situació que els és més propera i els permet valorar la magnitud d'aquests convenis.

► Activitats:

- La vida de la Maia corria perill al seu país. Fins a tal punt que va haver d'abandonar-lo. Malauradament, aquesta situació és molt habitual. Per tenir en compte només un exemple, segons Rigoberta Menchú, Premi Nobel de la Pau l'any 1992, 100.000 guatemalencs van haver de buscar refugi fora del seu país i hi ha haver aproxima-

dament un milió de desplaçaments interns. Formar grups de quatre per dur a terme aquesta activitat.

- a. Investigar, què és l'ACNUR?, quina és la seva funció?, en què consisteix l'estatut del refugiat?, quines altres institucions nacionals i internacionals s'ocupen dels refugiats?
- b. Investigar sobre la situació dels refugiats polítics a Espanya. Trucar a l'ACNUR o a alguna altra organització per obtenir informació aproximada sobre el nombre de refugiats que hi ha a Espanya, d'on provenen, quin tipus d'ajut els proporciona el govern, com són rebuts i tot allò que els interressi saber.
- c. Investigar quins països viuen, actualment, conflictes polítics, econòmics o socials que provoquin que les seves nacions hagin de buscar refugi a l'exterior. Cada grup haurà d'escollir un d'aquests països i presentar a la resta de companys la situació que viu el país que han triat.
- d. Redactar un informe en el qual s'especifiquin quins són els principals problemes que pateixen els refugiats i quina és la millor forma que tenim per ajudar-los.

VI Taller d'arts plàstiques

► Objectiu:

Presentar als estudiants una visió general de l'art maia. Mostrar làmines, diapositives o llibres on s'hi puguin veure imatges dels còdexs, pintures, escultures i temples d'aquesta civilització. Exposar la seva concepció del món i com aquesta visió està reflectida en les seves manifestacions artístiques.

► Activitats:

Prenent com a punt de partida imatges d'escultures maies, atuells, plat o taules, l'alumne n'escollirà una i la copiarà en fang. El modelatge el farà amb les seves mans, allisarà la superfície amb fang diluït en aigua i tallarà els trets amb qualsevol estri punxegut. Després podrà pintar-la amb colors més semblants a la realitat.

Un cop s'hagin assecat les reproduccions, es pot organitzar una exposició. En aquesta exposició, a més, es poden explicar les característiques de l'objecte original: què representa, de quin període és, etc., i es pot completar amb il·lustracions que imitin els motius dels còdex i les pintures, amb fotografies de les piràmides i palaus o amb textos del *Popol Vuh*.

VII Taller de geografia

► Objectiu:

Veure la interdependència dels aspectes geogràfics (demogràfics), econòmics i polítics, i la seva importància en els conflictes i tensions mundials.

Intentar que l'alumnat reflexioni sobre les conseqüències de certes transformacions que es volen justificar amb progrés.

► Activitats:

- a. Si se segueixen les descripcions del llibre, es pot intentar identificar la zona de Guatemala on possiblement se situar l'acció. Després, es pot dibuixar un mapa de la zona i assenyalar les principals riqueses naturals.
- b. Buscar informació en articles de premsa, revistes especialitzades, Internet o llibres de consulta sobre la influència de la desforestació de la selva o d'altres zones en el canvi climàtic del planeta.
- c. Realitzar un estudi sobre la composició de la població indígena del continent americà i intentar explicar la diferència entre el nord i el sud.
- d. Existeixen països del continent americà on el segrest s'està convertint en una pràctica habitual. Buscar informació en una hemeroteca o per Internet sobre les raons principals d'aquests segrestos i com influeixen en l'economia de la zona.

Informació complementària i material audiovisual per al professorat

Guatemala és un país de contrastos. La seva bellesa natural, el seu patrimoni arqueològic o el fet que tingui dos premis Nobel (Miguel Àngel Asturias i Rigoberta Menchú) xoca amb la violència que ha patit durant molts anys, l'extrema pobresa i el fet que l'anomenada «qüestió maia» sigui un assumpte pendent de resoldre.

Després d'una guerra civil de 36 anys i prolongades dictadures, Guatemala viu un període en el qual espera afermar la democràcia. No obstant això, el panorama no és encoratjador a causa de la distribució desigual de la riquesa, i alts índex d'analfabetisme, mortalitat infantil i malnutrició.

1. Assaig:

- a. *Los mayas hoy*. Rachel i Jean-Pierre Cartier. Ed. Lucièrnaga. Barcelona, 2002.
- b. *Breve historia contemporánea de Guatemala*. Jorge Luján Muñoz. FCE. Mèxico, 1998.
- c. *La ciudad maya. Un escenario sagrado*. Manuel Rivera. Ed. Complutense. Madrid, 2003.
- d. *Los Mayas. Una civilización milenaria*. Varios autores. Ed. Könnemann. Barcelona, 2001.
- e. Revista *Altaïr*. «Tierras Mayas». N. 30. Edicions 62. Barcelona, juliol-agost 2004.
- f. *Tikal en Guatemala*. Mil años de selva y arquitectura Maya. Varios autores. Ed. El Viso. Madrid, 2003.

2. Literatura:

- a. *Huye de mí*, Óscar Esquivias. Edelvives. Saragossa, 2003.
- b. *Hombres de maíz*. Miguel Àngel Asturias. Ed. Alianza. Madrid, 1999.
- c. *Me llamo Rigoberta Menchú y así me nació la consciencia*. Elisabeth Burgos. Ed. Seix Barral. Barcelona, 2000.
- d. *Hijos de la primavera: vida y palabras de los indios de América*. Federico Navarrete (coord.). FCE. Mèxico, 1994.
- e. *Colibrí*. Ann Cameron. Edelvives. Saragossa, 2004.

3. Cinema:

- a. *En este mundo*. Dirigida per Michael Winterbottom. Regne Unit, 2002. Narra el camí emprès per dos joves afganesos que busquen desesperadament abandonar el camp de refugiats on viuen.

4. Música:

Ricardo Arjona és un dels cantautors més populars de Guatemala. Les seves lletres toquen temes urbans i són molt humorístiques. Entre els seus discos en destaca *Si el norte fuera el sur*.

5. Pàgines web:

- a. Cultura, religió, art i mitologia maia:

1. En relació amb el món religiós i la cosmologia maia:

http://www.cervantesvirtual.com/historia/TH/cosmogonia_maya2.shtml

2. Introducció i versió electrònica del Popol Vuh: <http://www.uweb.ucsb.edu/~jce2/popol.html>

3. Museu temàtic sobre el Popol Vuh: <http://www.popolvuh.ufm.edu.gt>

4. Festes religioses: www.folklorico.com

- b. Sobre la recent història política de Guatemala:

1. Rigoberta Menchú. Discurs d'acceptació del Premi Nobel de la Pau:

<http://www.nobel.se/peace/laureatis/1992/tum-lecture-sp.html>

2. Edició electrònica del llibre *Violència Institucional en Guatemala, 1960-1996* de Patrick Ball, Paul Kobrak, i Herbert F. Spirer.

<http://www.shr.aas.org/guatemala/ciidh/qr/spanish/contents.html>

http://www.news.bbc.co.uk/hi/spanish/latin_america/newsid_3249000/3249899.stm

- c. Sobre els refugiats i asilats:

1. Reportatge especial de la BBC: http://www.news.bbc.co.uk/hi/spanish/specials/newsid_1398000/1398507.stm

2. Pàgina de ACNUR a Espanya: www.eacnur.org

3. Més informació: www.canalsolidario.org